

Motion till riksdagen 2019/20:2147

av Jonas Sjöstedt m.fl. (V)

Stoppa gängkriminalitet och den våldsbejakande extremismen

1 Innehållsförteckning

1	Innehållsförteckning	1
2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Inledning	2
3.1	Vad säger forskningen om brottsutvecklingen?	4
4	Vänsterpartiets förslag till åtgärder	6
4.1	Tillsätt en nationell haverikommission mot skjutningar	7
4.2	Förebyggande arbete med målgruppen unga män	7
4.3	Sprid polisens projekt ”Sluta skjut” till hela landet	7
4.4	Satsa på förebyggande arbete	8
4.5	Kunskapslyft för lärare i medie- och informationskunskap (MIK)	9
4.6	Inrätta lokala sociala insatsgrupper	10
4.7	Samordning mellan kommuner och myndigheter	11
4.8	Krafttag mot illegala vapen, illegal ammunition och narkotika	11
4.9	Avhopparverksamhet	13
4.10	Återfallsförebyggande arbete och inslussning	13

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en nationell haverikommission i syfte att minska skjutningar, dödligt våld och gängkriminalitet och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig aktör i uppdrag att ta fram en åtgärdsplan för att arbeta med unga män i syfte att förebygga gängkriminalitet och våldsbejakande extremism och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Polismyndigheten och Kriminalvården i uppdrag att ta fram en plan för att sprida ”Sluta skjut” till hela landet och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Statens medieråd i uppdrag att inrätta ett kunskapslyft för lärare i medie- och informationskunskap (MIK) och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att inrätta lokala sociala insatsgrupper i syfte att minska skjutningar, dödligt våld och gängkriminalitet och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig aktör, förslagsvis Brottsförebyggande rådet, i uppdrag att ta fram riktlinjer för konkreta förebyggande insatser på lokal nivå i nära samarbete med den nationella haverikommissionen och vid behov bistå med hjälp och vägledning för att arbetet i de lokala sociala insatsgrupperna ska komma igång och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en översyn av relevant lagstiftning och regleringsbrev till berörda myndigheter i syfte att öka förutsättningarna för bättre samordning för att tidigt hitta personer som ligger i riskzonen för att dras till gängkriminella eller våldsbejakande miljöer samtidigt som skyddet för den personliga integriteten värnas och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till regelbundet återkommande vapenamnestier i syfte att få människor att lämna in illegala vapen, ammunition och explosiva varor och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en översyn av kommunernas avhoppverksamhet och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Sverige har länge varit ett land med lägre kriminalitet än många andra länder. Det är inte för att vi haft längre straff eller fler poliser på gatorna. Det har däremot en direkt koppling till att vi haft ett starkt välfärdssamhälle med en välfungerande omsorg och skola samt tillgång till arbete och bostäder. Men det gäller inte längre överallt. Både en del förorter och andra platser i landet har drabbats av öppen narkotikahandel, våldsbrott och organiserad kriminalitet under många år utan att samhället har reagerat tillräckligt.

På landsbygden ger 112 beskedet att det inte finns någon polis att skicka. Samtidigt som klassamhället är hårdare växer en organiserad brottslighet med löften om snabba pengar fram. Många ungdomar som inte ser någon väg framåt genom studier och arbete lockas av möjligheten att tjäna pengar och vinna anseende genom brott. I denna brottslighets spår finns mänskliga tragedier. Där finns människor som dödas och människor som skadas för livet. Genom samhällets segregation, som håller människor från olika bostadsområden och klasser borta från varandra, ökar avståndet mellan människor. Det skapar avstånd som bäddar för starka åsikter om grupper som sällan eller aldrig träffar varandra och bara hör talas om när det handlar om problem som kriminalitet eller höga sociala avgifter. För att klara av att bruka våld, eller t.o.m. döda en annan människa, måste man avhumanisera henne, intala sig att hon förtjänar att dö. Denna motion behandlar främst två till synes olika kriminella företeelser som under de senaste åren väckt stor uppmärksamhet, kriminella nätverks dödsskjutningar samt hatbrott i form av inhemsk terrorism. De är olika brottskategorier och gärningspersoner, men lika på det sätt att de växer fram ur ett samhälle som slits isär, både ekonomiskt och socialt. Gemensamt har de båda brotten att det mestadels är män som begår brotten och att det sker en radikaliseringsprocess innan brotten begås.

Ett samhälle med ökande skillnader mellan rika och fattiga, där politiken alltmer inriktas på att ta från arbetare, arbetslösa och sjukskrivna och att ge till dem som redan är rika, är en verklig grogrund för rasistiska och fascistiska rörelser och partier. Känslan av maktlöshet föder otrygghet, syndabockstänkande och hat.

Dagens situation ställer höga krav på Vänsterpartiet och andra antirasistiska krafter. Den anpassning till rasisternas verklighetsbild som vi redan sett hos vissa främst borgerliga partier måste mötas och förhindras. Många människors berättigade ilska över att bli utsatta för en samhällsordning där de ständigt förlorar ska vi möta med en vänsterpolitik som utmanar och ifrågasätter den ekonomiska makten och politiska eliten. En politik som innebär konkreta sociala och materiella förbättringar i människors vardag. Därför handlar kampen mot rasism och främlingsfientlighet också om att minska klyftorna. För detta krävs en politik för omfördelning av makt och resurser.

Vänsterpartiet står för det politiska alternativ som kan kanalisera människors känsla av maktlöshet till en konstruktiv kamp för förändring av samhället. Detta är en kamp för konkreta förbättringar av människors livssituation. Det handlar om att bedriva en kraftfull generell politik för att utjämna klassklyftorna och för alla människors rätt till arbete, bostad och utbildning, och det handlar om att bekämpa rasism och diskriminering. En antirasistisk politik är en politik för solidaritet och rättvisa.

Vänsterpartiet arbetar för ett samhälle där ingen har anledning att se kriminalitet som en lösning. Kriminaliteten utnyttjar och trycker ned människor, särskilt i arbetarområden. Vår lösning handlar om något större och mer effektivt än det som konservativa partier och högern talar om. Vi vill ge alla barn en uppväxt som ger dem möjligheter i livet, från förskolan till skolan och det första jobbet. För den som på allvar vill minska våld och kriminalitet är grunden att bygga ett rättvist samhälle. Men det krävs också en politik som är effektiv i att hjälpa dem som ligger i riskzonen för gängkriminalitet och återföra dem som begått brott till samhället. Många av dem som varit delaktiga i skjutningarna har försökt att lämna det kriminella livet och uppger att det här inte är ett liv de vill leva. Den dag en person beslutar sig för att avsluta sin kriminella livsstil ska det inte finnas någon kö till avhoppbar verksamheten, då ska hjälpen ges på en gång. Vi vill bryta rekryteringen till organiserad brottslighet och ge möjlighet att leva ett annat liv.

Det är Vänsterpartiets absoluta övertygelse att en stark, gemensamt finansierad och jämlik välfärd med en väl fungerande skola, fritidsverksamhet, sjukvård, socialtjänst, låg arbetslöshet och ett starkt socialt försäkringssystem är det bästa sättet att motverka klassamhället och att förebygga kriminalitet. Samtidigt måste grov brottslighet som gängkriminalitet och våldsbejakande extremism bekämpas på ett effektivt sätt med hjälp av lagstiftning som bygger på de grundläggande rättsliga principerna i en rättsstat. Vitmaktrörelsen och islamistisk extremism är extrema politiska antidemokratiska rörelser. De måste också bekämpas politiskt med demokratiska idéer och ideal. Deras syn på människovärde och demokrati måste bekämpas aktivt. Men att hasta igenom ny straffrättslig lagstiftning, vilket varit i fokus under tidigare mandatperioder, kommer inte vara lösningen. Istället behövs en kraftsamling för det förebyggande arbetet. Därtill krävs att förutsättningarna för att tillämpa befintlig lagstiftning ska vara goda och lagstiftningen måste förstärkas där behov finns så att brottsbekämpningen blir effektiv. Vidare måste de som har till uppgift att motverka, förhindra och lagföra grov brottslighet få rätt resurser för att fullgöra sin uppgift.

Forskning (se nedan IFF:s rapport) visar att brottsligheten i Sverige ligger på en stabil nivå även om skjutningarna dessvärre ökat. Tyvärr lyser detta inte igenom i den kriminalpolitiska debatten. Såväl debatten som politiska ställningstaganden och beslut förespråkar hellre längre och hårdare straff än förebyggande åtgärder, oavsett vilket slags brottslighet det handlar om. Samtidigt visar forskningsresultat både från Sverige och från utlandet att frihetsberövande påföljder är ineffektiva. Allmänheten får bilden av att alla sorters brott ökar, våldsbrott och sexualbrott i synnerhet, vilket skapar en känsla av att otryggheten växer. Denna bild gynnar enbart de politiska krafter som vill splittra samhället och dela upp befolkningen efter etniskt eller religiöst ursprung där grupper har olika värde. För att verkligen minska den grova kriminaliteten och stärka människors trygghet i utsatta områden krävs i stället för populistiska utspel om längre och hårdare straff en gemensam politisk vilja för att minska klassklyftorna i samhället.

3.1 Vad säger forskningen om brottsutvecklingen?

En rapport¹ från Institutet för framtidsstudier (IFF) 2018 visar att brottsligheten i Sverige ligger på en stabil nivå (Brottsförebyggande rådet, Brå, 2018). Exempelvis har antalet bostadsinbrott och personrån varit oförändrat under i stort sett hela 2010-talet och andelen som uppger att de utsatts för misshandel har minskat. Även om det dödliga våldet har ökat sedan år 2013 ligger det fortfarande på en lägre nivå än toppnoteringen från 1989 (Brå, 2015). När det gäller ungdomskriminaliteten som helhet uppvisar även den en stabil eller lätt nedåtgående trend (Estrada, 2017) och landets yngre befolkningsgrupper är betydligt mindre brottsbelastade än de äldre grupperna. Men samtidigt som lagöverträdare har blivit färre över tid (en minskning i prevalens) har antalet brott per lagöverträdare blivit fler (en ökning i incidens).

Även om det totala antalet fall av dödligt våld inte har ökat sedan 1990-talet har skjutvapenvåldets karaktär förändrats. Andelen dödligt skjutvapenvåld kopplat till kriminella konflikter har ökat från 18 procent i början av 1990-talet till 48 procent under perioden 2008–2013 (Brå, 2015). Studier av både det dödliga och icke-dödliga skjutvapenvåldet visar en femfaldig ökning bland män mellan 15 och 29 år under perioden

¹ Institutet för framtidsstudier, Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige, Forskningsrapport 2018:4.

1996–2015, medan ökningen bland män 30 år och äldre var avsevärt mindre. Utvecklingen av skjutvapenvåld och handgranatsdetonationer är starkt koncentrerad till socialt utsatta områden i svenska storstäder, där levnadsvillkoren är betydligt sämre och individernas resurser svagare. Våldet drabbar främst unga män som är aktiva i, eller vistas i närhet till, kriminella miljöer.

I rapporten återfinns 15 244 individer. De utgör bara 4,5 procent av alla individer som förekommer i polisens misstankeregister. För att få en bättre helhetsbild av hur de här personerna samverkar och begår brott med andra har forskarna även studerat de s.k. medmisstänkta. Tillsammans står de för 25,6 procent av alla brottsmisstankar under åren 1995–2016. Det är med andra ord en förhållandevis liten grupp unga män som begår den största delen av de grövsta brotten. Det är inte särskilt sannolikt att ”hårdare tag” med längre straff kommer att avhålla denna grupp män och andra unga män som befinner sig i riskzonen för liknande kriminalitet från att begå brott. Vårt resonemang bekräftas och styrks av forskning som visar att längre straff inte är effektiva i den meningen att de får människor att begå färre brott. En person som sitter i fängelse är visserligen delvis förhindrad från att begå nya brott. Men för att få effekt på brottsnivån i samhället krävs att människor sitter inspärrade under väldigt långa perioder². Detta är en helt annan inställning till brottsprevention och straff än den som i dag finns i de nordiska länderna. Vi vänder oss bestämt emot en utveckling där människor sitter inlåsta på lång obestämd tid utan möjlighet till rehabilitering och återanpassning till samhället.

Ungefär hälften, 45 procent, av individerna som studerats i IFF:s rapport har diagnostiserats med någon form av psykisk ohälsa. Detta stödjer vårt synsätt att det förebyggande arbetet är mer framgångsrikt för att hindra människor från att begå brott. Vi behöver satsa mer på psykiatrin, vilket vi gjorde i samarbete med regeringen under mandatperioden 2014–2018 då regeringen budgetsamarbetade med Vänsterpartiet.

Inom den organiserade brottsligheten har en stor andel bara en förgymnasial utbildning, medan personerna som verkar i extremistiska miljöer i större utsträckning har en gymnasial eller eftergymnasial utbildning. Bland kriminella nätverk har 27 procent någon gång varit föremål för insatser från socialtjänsten. Detta visar att insatser under uppväxten är centrala och att socialtjänsten måste stärkas för att kunna fånga upp barn och ungdomar i riskzonen.

Enligt Torbjörn Forkby, professor i socialt arbete vid Linnéuniversitetet, är gäng särskilt attraktiva i första hand för dem som inte ser några framtidsutsikter i samhället. Vidare går det att motverka utbredningen av gäng och att intervensera i befintliga grupperingar men det kräver ett medvetet, systematiskt och uthålligt arbete.

Eva Nilsson Lundmark och Ingvar Nilsson har arbetat med och forskat om utanförskapets ekonomi i över 30 års tid. Deras fokus har legat på grupper med narkotikamissbruk, gatuvåld, gängkriminalitet och destruktiva subkulturer. De har gjort en ekonomisk kalkyl över de samhällsekonomiska kostnaderna för gängkriminaliteten (2017). En gängkriminell kostar samhället cirka 23 miljoner kronor under 15 års tid.

Ett gäng kriminella på 15 personer kostar drygt 530 miljoner kronor under 15 års tid. Utträkningsarna visar även att satsningar som skulle förhindra att barn och ungdomar hamnar i utanförskap och kriminalitet skulle betala sig flera gånger om.³

² Se t.ex. Felipe Estrada, professor i kriminologi, Stockholms universitet, m.fl.

³ Rinkebymiljarden. En riktigt bra affär, Nilsson Lundmark Eva och Nilsson Ingvar, 2017.

4 Vänsterpartiets förslag till åtgärder

Psykisk ohälsa, ekonomisk utsatthet, socialt utanförskap och låg utbildningsnivå är faktorer som kan leda till att personer begår kriminella handlingar. Därför måste det förebyggande arbetet inriktas på att förändra samhällsstrukturer och inte enbart bedrivs på individnivå. Det behövs många åtgärder för att stävja kriminella handlingar oavsett anledningen och motivet till handlingen.

Avsaknad av sysselsättning är den mest robusta och genomgående faktorn för den grova brottsligheten och är utmärkande för personer som begår hatbrott eller andra grova våldsbrott. Arbetslösheten går som en röd tråd genom allt utövande av dödligt våld, oavsett sort, från brott med främlingsfientlig karaktär till dödsskjutningar. Vårt arbete för att minska de växande klassklyftorna tillsammans med vårt antirasistiska arbete är därför utgångspunkten för att minska den grova kriminaliteten.

Utmärkande för hatbrott med dödlig utgång, när det gäller inhemsk terrorism är, förutom grundmurade främlingsfientliga och rasistiska åsikter, att gärningsmännen inte kommer från socialt utsatta områden utan snarare från medelklassen. Gärningsmännen begår inte brott för att få pengar och statusprylar, utan för att de genom ensamhet och isolering inte lyckas leva upp till bilden av den vita, västerländska lyckade mannen. För att upprätthålla sin maskulinitet använder de våld. Våld som mestadels drabbar personer som inte har ett etniskt typiskt svenskt utseende. Eftersom den rasistiska rörelsen bygger på och upprätthåller manlig överordning är den ett direkt hot mot kvinnors rättigheter. Kampen mot rasism och högerextremism hör därför nära samman med den feministiska kampen. Det är också av stor vikt att bekämpa de extrema antidemokratiska rörelser som vitmaktrörelsen och islamistisk extremism utgör.

Kriminella nätverk, som livnär sig på illegal vapenhandel, narkotika och småbrott, upprätthåller också status och maskulinitet genom våld, även om den ideologiska uppfattningen oftare saknas som motiv. Ofta drabbas och dödas personer i andra kriminella nätverk, men samtidigt befinner sig stora delar av resten av samhället i våldets grepp.

Misslyckandet och utanförskapet från resten av samhället, arbetslöshet och avsaknad av sysselsättning är faktorer som bidrar till såväl dödsskjutningar på Järnvälfältet i Stockholm som skolattentatet i Trollhättan i oktober 2015. Det är kriminalitet som växer ur upprätthållande av en maskulinitet som inte bekräftas av samhället. En våldsamhet som bekräftas och förstärks av det kriminella nätverket eller av främlingsfientliga sidor på internet tillsammans med andra s.k. ensamvargar. Det kan ske genom att unga män blir kränkta av varandra och drar vapen i olika förorter. Eller genom de fruktansvärda brotten på Utøya 2011 eller i Trollhättan 2015 där gärningsmännen försöker upprätthålla sin status i samhället genom rasistiska konspirationsteorier och tar till vapen och dödar personer med annan hudfärg än den egna. Såväl jihadister som vitmaktanhängare ägnar sig inte sällan åt grov kriminalitet. Långa fängelsestraff är därför inte alltid ett problem för dessa män, utan något som snarare kan höja deras interna status. Åtgärder som krävs för att stoppa den ofta dödliga kriminaliteten är många, de är stundtals likartade men även väsentligt åtskilda. I ett samhällsligt perspektiv måste de ekonomiska klyftorna minska. Förslag finns att läsa i Vänsterpartiets riksdagsmotioner och budgetmotion. Nedan följer förslag inom den rättspolitiska ramen.

4.1 Tillsätt en nationell haverikommission mot skjutningar

Skjutvapenvåldet skördar unga människors liv och slår sönder familjer. Otryggheten för alla invånare ökar i de områden där skjutningarna förekommer och kan liknas vid ett krigstillstånd. Det är nu hög tid att regeringen tar ett helhetsgrepp på problematiken med utgångspunkt i forskning och beprövad erfarenhet i syfte att minska förekomsten av skjutningar, dödligt våld och gängkriminalitet. Alla berörda aktörer och myndigheter som polis, kriminalvård, Brottsförebyggande rådet, socialtjänst, skola, civilsamhällets organisationer, relevanta forskare m.fl. behöver samlas i syfte att ta fram en konkret handlingsplan för att minska våldet och gängkriminaliteten. Vidare bör kommunernas, regionernas respektive statens ansvar och skyldigheter tydliggöras i arbetet.

Regeringen bör tillsätta en nationell haverikommission i syfte att minska skjutningar, dödligt våld och gängkriminalitet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 Förebyggande arbete med målgruppen unga män

Det finns många förklaringsmodeller kring varför personer blir gängkriminella eller radikaliseras till våldsbejakande miljöer. En radikalisering sker i en kontext där många olika komponenter spelar in. Radikaleringen bör ses inom en socialpolitisk ram, där social osäkerhet, arbetslöshet, otrygghet, skola och hopplöshet inför framtiden spelar sin roll. Detsamma gäller deltagandet i gängkriminella grupperingar. Det är framför allt män under 25 år som dras till gängkriminalitet och extrema värderingar och som radikaliseras. Det är i miljöer som hyllar den aggressiva maskuliniteten som detta sker. Män som hyllar krig, blod och våld och som ser kvinnor som underlägsna varelser. Detta är en nidbild av maskulinitet, dragen till sin yttersta spets. Därför behöver problematiken med våldsamt beteende, extremism och radikalisering också förstås och angripas utifrån de existerande stereotypa och destruktiva könsroller som finns och som framhålls, förstärks och reproduceras av de våldsbejakande grupperna. Män är överrepresenterade bland våldsbejakande grupper men det finns även kvinnor som medverkar. Olika våldsbejakande miljöer kan ha behov av olika former av förebyggande åtgärder och måste vara anpassade till lokala förhållanden. Ungefär var tredje ensamagerande gärningsman är socialt isolerad, och metoder för att upptäcka riskbeteende som TRAP-18⁴ måste få större spridning. Vi vill se fler initiativ för att på allvar jobba med målgruppen unga män i våldsförebyggande syfte. Skolan kommer här att spela en central roll då den når i stort sett alla främst under mellan- och högstadietåren. En idé kan vara ytterligare satsningar på att sprida det arbete med målgruppen som redan bedrivs genom Toleransprojektet via Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet.

Regeringen bör ge lämplig aktör i uppdrag att ta fram en åtgärdsplan för att arbeta med unga män i syfte att förebygga gängkriminalitet och våldsbejakande extremism. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Sprid polisens projekt ”Sluta skjut” till hela landet

”Sluta skjut” är ett samarbete mellan polisen, Kriminalvården, Malmö stad och engagerade medborgare för att förebygga skjutningar och göra det lättare att få rätt stöd för den

⁴ TRAP-18 Terrorist Radicalization Assessment Protocol.

som vill bort från ett våldsamt liv. Strategin bygger på en beprövad amerikansk modell, GVI (gruppvåldsintervention), som visat goda resultat i våldsutsatta städer i USA. Strategin togs fram i USA i början av 1990-talet av David Kennedy och National Network For Safe Communities vid John Jay College. GVI har upprepade gånger visat att våldet kan minska dramatiskt när medborgare, polis, kriminalvård och socialarbetare går ihop för att arbeta direkt med den lilla men aktiva delen av samhället som ägnar sig åt våld och kriminalitet i grupper. Kortfattat handlar det om att bryta den gruppdynamik som fostrar ett våldsamt beteende och ersätta den med en gruppdynamik som ser och förstår de många negativa konsekvenserna som följer en våldsakt, och fördelarna med att upphöra med våldet. Strategin handlar om ett välkoordinerat samarbete, ett bättre nyttjande av existerande resurser och sättet att kommunicera ut arbetet till grupper och deltagare. Även om lösningen låter enkel så kan det vara svårt att vara den som lägger ifrån sig vapnet först, även om personen kanske vill. GVI:s strategier är utformade för att underlätta för de som är inblandade i skjutningar att upphöra med dem.

En central del av GVI är en s.k. call-in. En call-in är ett möte mellan grupplemmar och de aktörer som gemensamt jobbar med strategin, dvs. polis, socialtjänst, kriminalvård och representanter från samhället som grupperna respekterar och lyssnar på. Syftet med en call-in är att informera medlemmarna om de konsekvenser som drabbar hela gruppen om en person skjuter någon annan, att etablera ett tydligt budskap från alla delar av samhället att våld inte är accepterat, erbjuda en väg ut från ett liv i våld med hedern i behåll och där stöd finns för den som vill hitta en hederlig väg in i samhället igen. De som kallas till en call-in är personer som redan är i kontakt med kriminalvården, som en del av deras villkorliga frigivning eller skyddstillsyn. De som deltar i en call-in ska sedan sprida budskapet vidare.

Regeringen bör ge Polismyndigheten och Kriminalvården i uppdrag att ta fram en plan för att sprida ”Sluta skjut” till hela landet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4 Satsa på förebyggande arbete

Vänsterpartiet anser att kriminalitet och radikalisering i första hand ska hanteras som en socialpolitisk fråga i stället för en säkerhetspolitisk. Det är också avgörande att vårt samhälle förmår hantera antidemokratiska krafter och rörelser. Vår uppfattning är att dagens utbildningssystem, de ökade klyftorna i samhället, nedmonteringen av de sociala skyddsnäten, arbetslöshet och en ökad segregation leder till att en del personer blir diskriminerade och hamnar utanför samhället. Denna utveckling leder i sin tur till en ökad rekryteringsbas för bl.a. gängkriminalitet och våldsbejakande extremism. Vi vill därför se politiska initiativ och lagstiftning som framför allt stärker kommuners, civilsamhällets och andra aktörers förebyggande arbete, snarare än en ensidig fokusering på rättspolitik och straffrättsliga aspekter. När samhället lämnar vissa orter eller stadsdelar kan de kriminella, våldsbejakande krafterna slå rot. Sådana krafter har betydligt svårare att agera i ett lokalsamhälle där det finns en närvarande områdespolis som har invånarnas förtroende, mötesplatser i form av folkbibliotek, ett aktivt civilsamhälle och fritidsgårdar, samhällsinstitutioner i form av socialkontor, försäkringskassa och arbetsförmedling samt förskolor och skolor där personalen har resurser och tid att se varje barn. Ett samhälle där människor trivs och har framtidstro. Förebyggande åtgärder, ett starkt välfärdssamhälle, skola och möjligheten att få ett arbete, en god tillgång till kultur och fritidsverksamhet, fungerande sjukvård och andra saker som ger goda

framtidutsikter till ett bra liv är grundförutsättningar för att motverka extremism. Det förebyggande arbetet mot gängkriminalitet och våldsbejakande extremism måste bygga på en genomarbetad samhällsanalys och effektiva åtgärder. Dessvärre har tidigare åtgärder ofta saknat systemtänkande, varit fragmentariska, kortsiktiga och för fokuserade på enskilda individer i stället för på området. För att kunna vända den negativa utvecklingen i områden som särskilt drabbats av kriminalitet måste åtgärderna utgå från ett systemändrande perspektiv.⁵

4.5 Kunskapslyft för lärare i medie- och informationskunskap (MIK)

I det samtida informationssamhället har internet i allt större utsträckning kommit att bli ett av flera verktyg för att sprida antidemokratiska budskap med syfte att rekrytera nya medlemmar. Detta faktum ställer stora krav på förmågan och viljan att kritiskt förhålla sig till information och ibland hårt vinklade budskap som förmedlas inom såväl traditionella som digitala medier. För att lärare ska ha möjlighet att bemöta faktaresistens och argumentera med elever vars åsikter influeras av framför allt alternativa media och fake news krävs kompetenshöjande åtgärder. Det arbetet handlar om något mycket mer än vanlig källkritik. Racistiska och sexistiska budskap har en stor spridning på nätet och för många unga är hat via nätet vardag i dag. De utsätts, ser andra utsättas och utsätter själva andra. De möter kränkningar, hot och trakasserier i bloggar, kommentarsfält och sociala medier. Det är generellt svårt för människor att se skillnad på falska och sanna påståenden. De falska nyheter som sprids mest på nätet ser ofta trovärdiga ut. Så pass trovärdiga att de kan lura rutinerade journalister, politiker och experter som borde veta bättre. Stora delar av radikaliseringsprocesserna av enskilda personer och grupper sker via olika chattforum och dolda webbplatser. Darknet och deepweb används flitigt för att sprida antidemokratiska och våldsamma budskap.

Enligt Medieutredningen behövs en nationell MIK-reform för att utveckla medborgarnas medvetenhet och förståelse för medieteknik, medielogik och hur deras egen medieanvändning i livets mikropaus har potentialen att påverka såväl dem själva som andra. ”Detta är omistliga kunskaper i en era då allt och alla kan betecknas som medier. Om den bristande kompetens som identifierats inte åtgärdas kan detta inte bara hämma utvecklingen utan även utgöra ett allvarligt hot mot demokratin. Ur demokratiperspektiv och för Sverige som kunskapsnation är det av yttersta vikt att alla medborgare inkluderas, att fördjupad förståelse för och färdigheter i digital teknik, medier och information inte bara kommer vissa grupper till del.” Statens medieråds bedömning, vilken Vänsterpartiet delar, är att det i nuläget endast är genom skolan som alla barn och unga kan nås av en fullgod MIK-undervisning. Det finns goda exempel på lokal och regional nivå, men dessa saknar resurser att nå alla på en nationell nivå. Vi vill därför börja med att ge lärare ett kunskapslyft i medie- och informationskunskap. Kunskapslyftet kan t.ex. ske genom en utveckling av pågående arbete som ”MIK för mig”, ett digitalt utbildningsmaterial i medie- och informationskunnighet som vänder sig till skolor, skolbibliotek och folkbibliotek. Syftet med materialet är att utbilda elever och vuxna som finns och agerar i ungas närhet. Utbildningsmaterialet tillhandahålls av Statens medieråd. På uppdrag av regeringen driver Statens medieråd även No Hate Speech Movement, en kampanj som bl.a. genomförs i syfte att höja kunskapen om rasism och

⁵ Rinkebymiljarden. En riktigt bra affär, Nilsson Lundmark Eva och Nilsson Ingvar, 2017.

liknande former av fientlighet på internet bland barn och unga. Inom kampanjen tar Statens medieråd fram informationsmaterial och pedagogiska verktyg. För att nå målgruppen barn och unga arbetar myndigheten främst via vidareförmedlare som nära-barn-professionella och andra vuxna i barns och ungas närhet. Vi ser att Utbildningsradion också spelar en viktig roll för ökad medie- och informationskunnighet hos både elever och vuxna.

Regeringen bör ge Statens medieråd i uppdrag att inrätta ett kunskapslyft för lärare i medie- och informationskunskap. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.6 Inrätta lokala sociala insatsgrupper

Brottsförebyggande arbete syftar till att systematiskt och kunskapsbaserat arbeta mot brottslighetens orsaker och att begränsa möjligheterna att begå brott. Brottsförebyggande arbete måste ske i nära samverkan mellan statliga myndigheter, kommuner, frivilligorganisationer, föreningar och trossamfund, framför allt på lokal nivå. Med sin unika kunskap om brottsligheten och dess utveckling inom ett visst geografiskt område kan t.ex. Polismyndigheten och Säkerhetspolisen bidra med relevant information vid framtagandet av lokala problembilder som kan guida och styra såväl det lokala brottsförebyggande arbetet som det lokala arbetet för att motverka gängkriminalitet och våldsbejakande extremism. Polismyndighetens rapport Kriminell påverkan i lokalsamhället – En lägesbild för utvecklingen i utsatta områden (2019) visar att det är totalt 60 områden som bedöms ha en kriminell påverkan i lokalsamhället av sådan allvarlighetsgrad att de bör inkluderas i den nationella lägesbilden. Sammantaget är den generella bedömningen att situationen utvecklats i rätt riktning, även om det skett försämringar i några områden. Polisen gör bedömningen att arbetet med att minimera den kriminella påverkan i lokalsamhället kommer att behöva fortsätta under en längre tid. Situationen för de som bor och arbetar i de utsatta områdena är fortfarande väsentligt påverkad och kräver fortsatt krafttag från olika samhällsfunktioner. Det finns utmaningar för det enskilda lokalpolisområdet att hantera den omfattande problematik som finns i utsatta områden och det är svårt för lokalpolisen att på egen hand få bukt med situationen.

Förebyggande åtgärder på lokal nivå är nödvändiga eftersom det är där som kriminella gäng och våldsbejakande extremistgrupper verkar. För att det brottsförebyggande arbetet ska vara effektivt och framgångsrikt krävs att samtliga relevanta aktörer på lokal nivå samverkar både när det gäller definitionen av problemet, i framtagandet av en handlingsplan mot problemet och i genomförandet av de åtgärder som följer av den. På så sätt skapas förutsättningar för statliga myndigheter, kommunala verksamheter och det civila samhällets organisationer, inklusive trossamfund, att utifrån ett helhetsperspektiv kunna arbeta målinriktat tillsammans. Vänsterpartiet anser att det förebyggande arbetet utöver generella välfärdssatsningar bör bestå i samordnade insatser mellan aktörer på både nationell, regional och lokal nivå samt givetvis även engagera och inkludera civilsamhällesaktörer, skolan och fritidsverksamheter, trossamfund och i lämpliga fall delar av näringslivet. Arbetet behöver vara långsiktigt och strukturerat. Det är även viktigt att fritidsledare, lärare, personal inom socialtjänsten och polisen har kunskap om gängkriminalitet och våldsbejakande extremism för att tidigt kunna upptäcka och fänga upp barn och ungdomar som ligger i riskzonen för att dras in i sådana grupperingar.

Regeringen bör ta initiativ till att inrätta lokala sociala insatsgrupper i syfte att minska skjutningar, dödligt våld och gängkriminalitet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör ge lämplig aktör, förslagsvis Brottsförebyggande rådet, i uppdrag att ta fram riktlinjer för konkreta förebyggande insatser på lokal nivå i nära samarbete med den nationella haverikommissionen och vid behov bistå med hjälp och vägledning för att arbetet i de lokala sociala insatsgrupperna ska komma igång. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.7 Samordning mellan kommuner och myndigheter

Det är av stor vikt att samarbetet och informationsutbytet mellan kommuner och myndigheter är välfungerande för att tidigt hitta personer som ligger i riskzonen för att dras till gängkriminella eller våldsbejakande miljöer. Ingen ska ramla mellan stolarna p.g.a. byråkrati. Att samla den breda, men ibland spretiga, kunskap som myndigheter och kommuner kan besitta om en enskild person till en samlad helhet är prioriterat för att förhindra radikaliserings. Samtidigt är det viktigt att bibehålla och upprätthålla hög rättssäkerhet i förfarandet och värna skyddet för den personliga integriteten.

Regeringen bör ta initiativ till en översyn av relevant lagstiftning och regleringsbrev till berörda myndigheter i syfte att öka förutsättningarna för bättre samordning för att tidigt hitta personer som ligger i riskzonen för att dras till gängkriminella eller våldsbejakande miljöer samtidigt som skyddet för den personliga integriteten värnas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.8 Krafttag mot illegala vapen, illegal ammunition och narkotika

En rapport⁶ från Brå 2019 visar att den kriminella miljön upprätthålls av de marknader som utgör huvudnäringen i miljön, främst narkotika. Rapporten lyfter fram tre saker som kan minska kriminaliteten. Fortsatta insatser måste ges till individer i socioekonomiskt utsatta områden. Polisen måste fortsätta jobba aktivt med att begränsa narkotikahandeln och tillgången på skjutvapen. Vidare måste det finnas en väg ut ur kriminaliteten, t.ex. avhoppbarverksamhet eller annat stöd för att bryta med sin kriminalitet. Enligt rapporten bör fokus inte bara ligga på tillgången till narkotika, vilken möjligen kan regleras genom arbete mot införsel och smuggling, utan även på efterfrågan. Anledningen till detta är att det inte tycks vara ovanligt med konflikter som har sin grund i exempelvis konkurrens om försäljningsområden och kunder. Även tillgången till skjutvapen och ammunition skapar i sig förutsättningar för skjutvapenvåld. Rapporten visar dessutom att deltagarna i den kriminella miljön alltid måste utgå från att alla har tillgång till skjutvapen, vilket tycks forma hur våld används i miljön. Det brottsförebyggande arbetet bör därför inriktas mot att ytterligare strypa införseln av skjutvapen och ammunition till Sverige. Om detta skulle leda till att andra vapen används i stället för skjutvapen, vilket gör att våldet består, kan inte Brå uttala sig om. Men med färre skjutvapen i omlopp finns det åtminstone en möjlighet att minska dödligheten i den kriminella miljön.

Genom återkommande amnestier för illegala vapen och ammunition är det möjligt att minska andelen vapen i samhället. Vapenamnesti innebär att vem som helst kan

⁶ Brottsförebyggande rådet, Skjutningar i kriminella miljöer, Rapport 2019:3.

lämna in skjutvapen och ammunition anonymt till polisen och slippa rättsliga påföljder. Syftet är att reducera antalet illegala vapen i samhället och på så sätt minska antalet vapenbrott. Eftersom sprängämnen inte omfattas av vapenlagen krävs särskilda amnestier för explosiva varor. Under den senaste vapenamnestin våren 2018 fick polisen in 12 000 vapen. De flesta lämnades in i storstadsregionerna och enstaka vapen kan kopplas till den kriminella miljön. Den första amnestin för explosiva varor hölls under hösten 2018. Även om de sprängmedel som lämnades in inte i önskad omfattning kom från kriminella gäng vid detta tillfälle så bör åtgärden upprepas. I samband med att återkommande vapenamnestier införs bör även anhöriga få stöd från myndigheterna att våga anmäla närstående som har olagliga vapen.

Vänsterpartiet är generellt sett kritiskt till höjda straff och ökad kriminalisering. När det gäller just vapenlagstiftningen har Vänsterpartiet haft en delvis annorlunda inställning och sett positivt på att skärpa vapenlagstiftningen (exempelvis genom att höja straffminimum för grovt vapenbrott) för att hindra förekomsten och användningen av illegala vapen i Sverige. Vi har även i våra tidigare budgetmotioner anslagit mer resurser till tullen för att öka kontrollerna och få större möjligheter att beslagta vapen som smugglas in illegalt. Den här typen av åtgärder måste dock alltid kombineras med sociala insatser och andra åtgärder för att förebygga brott. Nyligen presenterades en utredning som bl.a. föreslår att fler vapenbrott ska bedömas som grova och synnerligen grova och att Tullverkets befogenheter utökas så att försändelser som antas innehålla vapen eller explosiva varor, t.ex. handgranater, kan stoppas.⁷ Mot bakgrund av detta avvaktar Vänsterpartiet med att lämna några egna förslag på detta område.

För att förhindra införsel av vapen och narkotika måste staten, förutom att öka Tullverkets resurser, satsa på hela rättsväsendet, från polis, åklagare och domstol till kriminalvård, för att grovt kriminella ska kunna lagföras snabbare. Vidare måste samverkan mellan Polismyndigheten, Skatteverket och Kronofogden stärkas. Detta för att snabbare kunna lagföra grovt kriminella även när de inte kan knytas till rena våldsbrott eftersom företag ofta används som brottsverktyg. På så sätt försvåras deras möjligheter att slippa undan att betala skatt och försörja sig på brott. En sådan samverkan mellan myndigheterna bör ingå i en strategi mot ekonomisk brottslighet som vi föreslagit bl.a. i vår följdmotion med anledning av regeringens proposition 2018/19:164 Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag.

Regeringen bör ta initiativ till regelbundet återkommande vapenamnestier i syfte att få människor att lämna in illegala vapen, ammunition och explosiva varor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Så länge det finns efterfrågan på narkotika kommer det att finnas en marknad som leder till kriminalitet, våld och konflikter mellan olika gäng. En analys av Brå⁸ visar att ungdomar i rikare stadsdelar i Stockholm mer sällan misstänks för narkotikabruk än ungdomar i områden med lägre medelinkomst, trots att de rapporterar högre narkotika-konsumtion. Även bakgrundsfaktorer som boendeform och föräldrars utbildning har betydelse för risken att misstänkas för eget bruk av narkotika. Ungdomar som bor i hyresrätt löper 80 procent högre risk att misstänkas än ungdomar i bostadsrätt eller småhus, och de vars föräldrar saknar eftergymnasial utbildning löper 70 procent högre risk att misstänkas än de vars föräldrar har högre utbildning. Detta visar att insatserna

⁷ En strängare syn på vapenbrott och smuggling av vapen och explosiva varor, Ds 2019:14.

⁸ Brottsförebyggande rådet, Narkotikaanvändning och misstankar om eget bruk bland ungdomar i Stockholm, Kortanalys 2/2018.

för att minska efterfrågan på narkotika måste ökas och även riktas mot högkonsumtionsområden.

4.9 Avhopparverksamhet

Den person som väljer att lämna en kriminell miljö löper stor risk att bli hotad och utsatt för våld av andra från samma miljö. Det är därför centralt att det finns en fungerande avhopparverksamhet den dagen då en person bestämmer sig för att ta steget och lämna ett kriminellt gäng eller en våldsbejakande miljö. När någon hoppar av från ett kriminellt gäng krävs inte bara en skyddad identitet. Både försörjning, arbete och bostad måste finnas för att avhoppet ska bli långvarigt och personen inte ska återfalla i kriminalitet.⁹

Av regeringens brottsförebyggande program Tillsammans mot brott som presenterades 2017 framgår att regeringen ska verka för att det utvecklas insatser för att individer ska kunna lämna kriminella eller extremistiska grupperingar. Enligt regeringsförklaringen den 21 januari 2019 avser regeringen att införa ett nationellt exitprogram. Vänsterpartiet välkomnar detta arbete. Den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism avslutade sitt uppdrag i januari 2018 då Center mot våldsbejakande extremism (CVE) inrättades inom Brottsförebyggande rådet. I syfte att stärka avhopparverksamheten till dess att regeringens exitprogram är på plats vill vi se en översyn av hur kommunernas arbete med avhopparverksamhet har utvecklats efter avvecklingen av den nationella samordnaren och inrättandet av CVE.

Regeringen bör ta initiativ till en översyn av kommunernas avhopparverksamhet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.10 Återfallsförebyggande arbete och inslussning

För att den som avtjänat sitt straff inte ska återfalla i kriminalitet krävs en fungerande inslussning i samhället. I dag fungerar detta inte alltid så bra. Samverkan mellan den statliga nivån och den regionala och kommunala (socialtjänsten) varierar beroende på region och kommun.

Regeringen har tillsammans med Vänsterpartiet under tidigare mandatperiod avsatt medel i budgetpropositionerna till Kriminalvården för att bl.a. stärka det återfallsförebyggande arbetet. Regeringen har gett Kriminalvården i uppdrag att starta en försöksverksamhet med inslussningsprogram. Programmet ska höja effektiviteten i det återfallsförebyggande arbetet och pågå t.o.m. juni år 2020.

Inslussningsarbetet ska prövas i en försöksverksamhet. Frivilliga kommuner, varav ett antal med s.k. socialt utsatta områden, ska delta i försöksverksamheten. Intagna i fängelse som vill sluta begå brott ska erbjudas att delta i ett inslussningsprogram under tiden som de står under övervakning efter villkorlig frigivning.

Vänsterpartiet anser att inslussningsprogrammet är en bra början men att det finns

⁹ Rinkebymiljarden. En riktigt bra affär, Nilsson Lundmark Eva och Nilsson Ingvar, 2017.

behov av att ytterligare utveckla det återfallsförebyggande arbetet. Läs mer om våra förslag i motion 2019/20:150 En modern kriminalvård.

Jonas Sjöstedt (V)

Jens Holm (V)

Birger Lahti (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Maj Karlsson (V)

Karin Rågsjö (V)

Linda Westerlund Snecker (V)